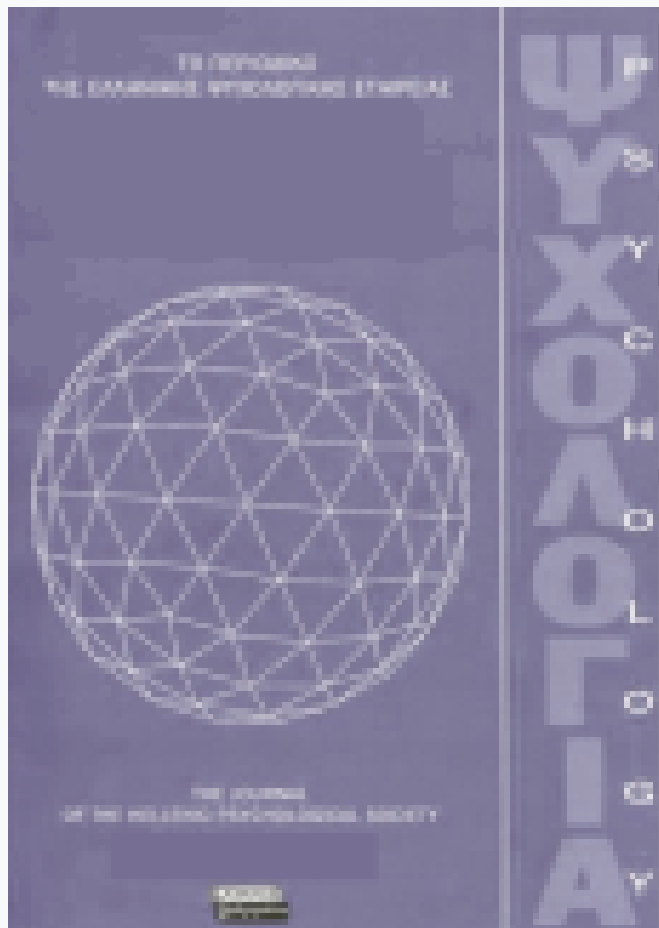

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 6, No 2 (1999)

An ecological model for social psychology

Δημήτριος Γεώργας

doi: [10.12681/psy_hps.24320](https://doi.org/10.12681/psy_hps.24320)

Copyright © 2020, Δημήτριος Γεώργας

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Γεώργας Δ. (2020). An ecological model for social psychology. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 6(2), 111–123. https://doi.org/10.12681/psy_hps.24320

Οικολογική θεώρηση στην Κοινωνική Ψυχολογία

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΑΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση υποστηρίζει ότι η Κοινωνική Ψυχολογία ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με την πειραματική μελέτη ψυχολογικών διεργασιών και αμελεί το στοιχείο αυτό που υποτίθεται ότι καθορίζει την ταυτότητά της ως κλάδο της Ψυχολογίας, δηλαδή, τον κοινωνικό περίγυρο -το περιβάλλον. Σκοπός της εισήγησης αυτής είναι, πρώτον, να επισημάνει ορισμένα προβλήματα ορισμού και μέτρησης της έννοιας του περιβάλλοντος, όπως συνήθιζεται στην Ψυχολογία· δεύτερον, να παρουσιάσει μια θεώρηση της Οικολογικής Ψυχολογίας, το οικολογικό-κοινωνικό μοντέλο, η οποία μπορεί να είναι χρήσιμη στην Κοινωνική Ψυχολογία και να αναλύσει πώς αυτή η συγκριτική μέθοδος μπορεί να είναι χρήσιμη στην Κοινωνική Ψυχολογία, και, τέταρτον, να αναφερθεί σε ορισμένες μελέτες που οι συνεργάτες μου και εγώ έχουμε πραγματοποιήσει, οι οποίες βασίζονται στην οικολογική κοινωνική θεώρηση.

Λέξεις κλειδιά: Διαπολιτιστική Ψυχολογία, Κοινωνική Ψυχολογία, Οικολογική Ψυχολογία.

Οι δύο κεντρικοί άξονες της εισήγησης αυτής είναι η Οικολογική Ψυχολογία και η Διαπολιτιστική Ψυχολογία. Η βασική θέση που υποστηρίζει η εισήγηση αυτή είναι ότι η Κοινωνική Ψυχολογία ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με ψυχολογικές διεργασίες, χρησιμοποιώντας κυρίως την μεθοδολογία της Πειραματικής Ψυχολογίας και το τεχνητό περιβάλλον του πειραματικού εργαστηρίου, χωρίς να ασχολείται, σχεδόν καθόλου, με το στοιχείο που υποτίθεται ότι καθορίζει την ταυτότητα της ως κλάδο της Ψυχολογίας, δηλαδή, τον κοινωνικό περίγυρο, το περιβάλλον. Η επικέντρωση σε ψυχολογικές διεργασίες, χωρίς την ανάλογη έμφαση στο διαφοροποιημένο κοινωνικό περιβάλλον, δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνον της Κοινωνικής Ψυχολογίας, αλλά όλων σχεδόν των κλάδων της Ψυχολογίας, π.χ. της Ψυχολογίας της Προσωπικότητας, της Ψυχολογίας των Κινήτρων, της Γνωστικής Ψυχολογίας, κ.ά.

Ο Cronbach (1957), στη δεκαετία του '50,

υποστήριξε, σε πρωτοποριακό άρθρο του, ότι η προσωπικότητα και οι εκφάνσεις της δεν είναι αναλλοίωτες, αλλά αντίθετα, η συμπεριφορά του ανθρώπου διαφοροποιείται κατ' αντιστοιχία με το μεταβαλλόμενο και πρόσκαιρο οικολογικό πλαίσιο στο οποίο αυτός βρίσκεται. Για παράδειγμα, το επίπεδο άγχους ενός προσώπου δεν είναι σταθερό, αλλά εξαρτάται από το αν βρίσκεται σε φιλικό ή εχθρικό περιβάλλον, σε εξεταστική περίοδο, κ.τ.λ. Πιο πρόσφατα, ο πειραματικός ψυχολόγος Neisser (1976), υποστήριξε ότι η μελέτη των γνωστικών διεργασιών πρέπει να λαμβάνει υπόψη το οικολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο βρίσκεται το πρόσωπο που μελετάται.

Στόχοι της παρούσας εισήγησης είναι, επομένως, α) να επισημάνει ορισμένα προβλήματα ορισμού και μέτρησης της έννοιας του περιβάλλοντος, β) να παρουσιάσει μια θεώρηση της Οικολογικής Ψυχολογίας, η οποία μπορεί να αποβεί χρήσιμη στην Κοινωνική Ψυχολογία, γ) να παρουσιάσει τη σχέση της Οικολογικής Ψυχολο-

γίας με τη Διαπολιτιστική Ψυχολογία και να υποστηρίξει πώς η συγκριτική μέθοδος που εφαρμόζει η Διαπολιτιστική Ψυχολογία μπορεί να αποβεί χρήσιμο μεθοδολογικό πλαίσιο για την Κοινωνική ψυχολογία, και δ) να αναφερθεί σε ορισμένες μελέτες που οι συνεργάτες μου και εγώ, του Πανεπιστημίου Αθηνών, έχουμε πραγματοποιήσει στον Τομέα Ψυχολογίας, του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, χρησιμοποιώντας μια δική μας οικολογική-κοινωνική θεώρηση.

Η χρήση της έννοιας «περιβάλλον» στην ψυχολογία

Εάν προσπαθήσουμε να αναλύσουμε πώς ορίζεται η έννοια «περιβάλλον», μία από τις δύο πιο θεμελιώδεις έννοιες στην Ψυχολογία, θα διαπιστώσουμε ορισμένες ελλείψεις και ασάφειες. Το «περιβάλλον», όπως χρησιμοποιείται από τη Συμπεριφοριστική Ψυχολογία, σχεδόν ταυτίζεται με την έννοια «ερέθισμα», και συνήθως ορίζεται ως οποιαδήποτε έξωθεν πρόκληση. Εκτενέστερη αναφορά στον ορισμό του περιβάλλοντος ή σε κοινωνιολογικές θεωρήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, δεν παρουσιάζεται σε κανένα σύγγραμμα ψυχολογίας. Ενδεικτικά αναφέρω ότι σε σύγχρονο σύγγραμμα της «Κοινωνικής Ψυχολογίας» των Hewstone, Stroebe, και Stephenson (1996), το οποίο αποτελεί εμπεριστατωμένο εγχειρίδιο που περιέχει όλους τους κλάδους της Κοινωνικής Ψυχολογίας, δεν περιλαμβάνεται ο όρος «περιβάλλον» στο γλωσσάριο, παρόλο που ο Stephenson περιλαμβάνει σε κεφάλαιο με τίτλο «Εφαρμοσμένη Κοινωνική Ψυχολογία», ένα μέρος που ασχολείται με την Περιβαλλοντική Κοινωνική Ψυχολογία.

Ποια είναι, λοιπόν, η συνήθης μέθοδος ορισμού και μελέτης του περιβάλλοντος στην Ψυχολογία; Μια μέθοδος ορισμού είναι σε μικροσκοπικό επίπεδο, όπως, π.χ. στην κλασική Πειραματική Ψυχολογία, που η διαφοροποίηση του περιβάλλοντος αντιπροσωπεύεται, π.χ., από ποικίλες αποχρώσεις του φωτός ή άλλες απειροελάχιστες διαφοροποιήσεις στα παρεχόμενα

ερεθίσματα. Τα περισσότερα πειράματα στην Κοινωνική Ψυχολογία ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Δεύτερη μέθοδος ορισμού του περιβάλλοντος είναι με πιο γενικευμένο, ασαφή τρόπο, με έννοιες όπως «το περιβάλλον», «η κοινωνία», «η κοινότητα», «ο πολιτισμός». Τρίτη μέθοδος -και ίσως η πιο συνηθισμένη στην ψυχολογία- είναι ο ορισμός και η μέτρηση στοιχείων-διαστάσεων του κοινωνικού περιβάλλοντος. Οι συνθέστερες διαστάσεις που μετρώνται είναι, α) το μορφωτικό επίπεδο, π.χ. πόσο χρόνια σπούδασε, β) το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο, π.χ. κάποιος συνδυασμός των οικονομικών στοιχείων και των δημογραφικών στοιχείων που αφορούν στο πρόσωπο ή την οικογένειά του, και γ) το αστικό-αγροτικό περιβάλλον.

Υπάρχει, επιπλέον, ένας καινούριος κλάδος της Ψυχολογίας, ο οποίος συνήθως εντάσσεται στην Κοινωνική Ψυχολογία, η «Ψυχολογία του Περιβάλλοντος», που μελετά κυρίως διαστάσεις το φυσικού περιβάλλοντος (Canter, Jesuino, Soczka, & Stephenson, 1987. Saegert, & Winkel, 1990).

Ωστόσο, πιστεύω ότι λείπει από τον ορισμό του όρου «περιβάλλον», όπως χρησιμοποιείται στην Ψυχολογία, κάποια διαφοροποιημένη, διαρθρωτική θεώρηση της έννοιας, που θα προσδιόριζε τις συνδέσεις ανάμεσα στα στοιχεία της θεώρησης αυτής, και επίσης, θα προσδιόριζε τις σχέσεις ανάμεσα σε περιβαλλοντικά στοιχεία και ψυχολογικές διεργασίες. Η προσπάθεια να προσδιοριστούν τα συστατικά στοιχεία ενός τέτοιου μοντέλου αποτελεί τον κύριο σκοπό της Οικολογικής Ψυχολογίας.

Οικολογική Ψυχολογία

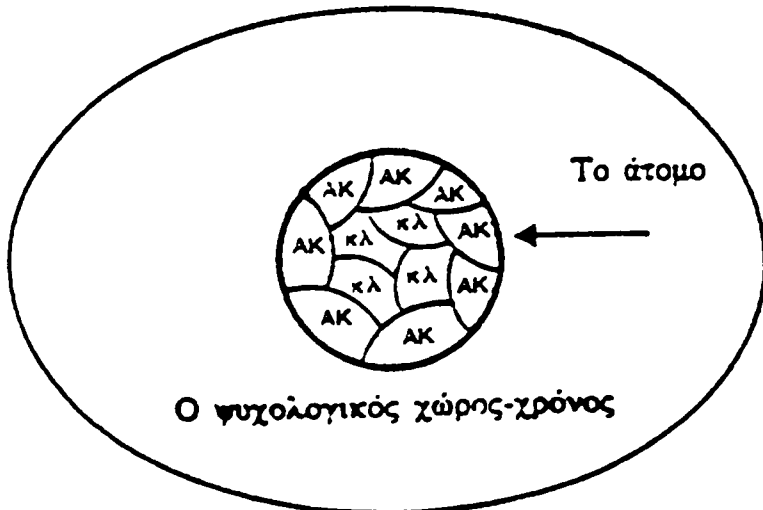
Τι είναι, λοιπόν, η «Οικολογική Ψυχολογία», και ποια η σχέση της με τον όρο «οικολογία»; Ο όρος «οικολογία», όπως έχει καθιερωθεί από τα μέσα επικοινωνίας, υποδηλώνει την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από την κατάχρηση και τη ρύπανση, την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας από την εξαφάνιση. Ίσως ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο «οικολογία», άλλα με την έννοια της διδασκαλίας της οι-

κονομίας της φύσης, ήταν ο Haeckel (1866).

Οι θεμελιώδεις έννοιες της Οικολογικής Ψυχολογίας προέρχονται από άλλες συναφείς με την Ψυχολογία επιστήμες. Η Κοινωνική Ανθρωπολογία επισημαίνει (Kardiner, 1945. Linton, 1959) τη σπουδαιότητα της κοινωνικής διάρθρωσης μικρών φυλών στη διαμόρφωση των εθίμων και ηθών της ευρύτερης κοινωνίας. Η θεωρία της εξέλιξης μελετά τη γενετήσια μεταβίβαση σε σχέση με την οντολογική εξέλιξη οργανισμών. Η επιστήμη της Εθολογίας, με πρωταγωνιστές τους Lorenz (1952), Tinbergen (1951), κ.ά. μελετά την κοινωνική οργάνωση των ζώων, παρατηρώντας τη συμπεριφορά των ζώων μέσα στα πλαίσια του φυσικού περιβάλλοντος, ή πιο συγκεκριμένα, μέσα στα πλαίσια του οικολογικού συστήματος που τους περιβάλλει.

Είναι σχεδόν ομόφωνα αποδεκτό από τους κοινωνικούς ψυχολόγους (Hewstone, Stroebe, & Stephenson, 1996) στο ότι η σύγχρονη Κοινωνική Ψυχολογία επηρεάστηκε και διαμορφώθηκε, ύστερα από το 1940, από τις ιδέες του Kurt Lewin (1951) και τους μαθητές συνεχιστές του έργου του - π.χ. Deutsch, Cartwright, Festinger, French, Kelley, Schacter, Thibault, κ.ά.

Ο Lewin (1951), μαθητής της Σχολής της Μορφής, εισήγαγε τους όρους «τοπολογία» και «δυναμική του πεδίου», έννοιες που υιοθέτησε από την επιστήμη της Φυσικής. Η ουσία της προσέγγισής του ήταν η αλληλεπίδραση ανάμεσα στον ανθρώπινο ψυχικό οργανισμό και το άμεσο κοινωνικό και φυσικό περίγυρο, στον οποίο κινείται. Υιοθέτησε, επίσης, την αρχή της «ολότητας», της ψυχολογίας της μορφής, ότι το σύνολο είναι πιο καθοριστικό από τα μέρη διότι προσδιορίζει και τη σχέση ανάμεσα στον οργανισμό και το περιβάλλον. Η τοπολογική θεωρία του δυναμικού πεδίου πραγματεύεται τη μελέτη του προσώπου μέσα στα πλαίσια, τόσο του φυσικού όσο και του ψυχολογικού περιγυρού του -δηλαδή, του οικολογικού πλαισίου. Οι τοπολογικές έννοιες συμβολίζουν, με έναν κύκλο, το πρόσωπο, τις ικανότητές του, τα γνωρίσματά του, και τη συμπεριφορά του (βλ. Σχήμα 1). Ο κύκλος αυτός τοποθετείται στο επίκεντρο μιας έλλειψης, η οποία συμβολίζει τον ψυχολογικό χώρο και χρόνο του προσώπου και περιλαμβάνει το σύνολο των ψυχοκοινωνικών δεδομένων στο περίγυρό του (π.χ., άλλα άτομα, κοινωνικές συνθήκες, κ.λπ.) που επηρεάζουν άμεσα το πρόσωπο της

Σχήμα 1

Τα αισθησιοκινητικά όργανα (AK) και οι κεντρικές ψυχολογικές λειτουργίες (ΚΛ) του ατόμου, ο ψυχολογικός χώρος-χρόνος, και το ξένο κέλυφος, κατά τη θεωρία του Lewin.

κάθε στιγμή. Ο χώρος έξω από την περίμετρο της έλλειψης ονομάζεται «το ξένο κέλυφος» και συμβολίζει τα οικολογικά στοιχεία που επηρεάζουν έμμεσα τον ψυχολογικό χώρο και χρόνο.

Από τους πρώτους ψυχολόγους που χρησιμοποίησαν τον όρο «οικολογική ψυχολογία» είναι ο Barker (1968, 1987). Τόνισε τη σημασία του χώρου και του χρόνου στον οποίο βρίσκεται το πρόσωπο -δηλαδή, το οικολογικό πλαίσιο- για τη μελέτη και ανάλυση της κοινωνικής του συμπεριφοράς. Πραγματοποιούσε έρευνες στις οποίες η παρατήρηση της συμπεριφοράς του παιδιού συνδυαζόταν με την ανάλυση του οικολογικού περιγύρου, στον οποίο βρισκόταν τη δεδομένη στιγμή της παρατήρησης. Η ανάγκη μελέτης των ψυχολογικών φαινομένων σε οικολογικά πλαίσια τονίστηκε επίσης από τον Brunswick (1955). Επίσης, οι ανθρωπολόγοι Whiting και Child, σε σειρά πρωτοποριακών ερευνών (1953, 1963, 1975), περιέγραψαν με ακρίβεια τις οικολογικές συνθήκες χωριών σε έξι χώρες, π.χ., το φυσικό τους περιβάλλον, το οικιστικό περιβάλλον στο χωριό, τις καθημερινές συνήθειες των κατοίκων, την οικονομική ενασχόληση των κατοίκων, την αλληλεπίδραση των μελών της οικογένειας μέσα στο σπίτι τους, κ.τ.λ., με σκοπό τη συγκριτική διερεύνηση της επίδρασης των μεθόδων ανατροφής του παιδιού στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Μια οικολογική-κοινωνική θεώρηση

Οι συνεργάτες μου και εγώ έχουμε εκπονήσει μια οικολογική-κοινωνική θεώρηση (Γεώργας 1986a, Georgas 1988, 1993), η οποία μπορεί να είναι χρήσιμη για μια πιο συστηματική ταξινόμηση των στοιχείων του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η θεώρηση αυτή βασίζεται στο μοντέλο του Καναδού John Berry (1975, 1976, 1979, 1980). Η θεώρησή μας αποτελείται από τα ακόλουθα μέρη: 1) το οικολογικό πλαίσιο, 2) το κοινωνικό-πολιτιστικό πλαίσιο, 3) τους δεσμούς με πρόσωπα και ομάδες στη μικρή κοινότητα, 4) την οικογένεια και 5) τις ψυχολογικές διαστάσεις του προσώπου. Ας δούμε, λοιπόν, τα συστατικά στοιχεία του μοντέλου αυτού (βλ. Σχήμα 2).

Το **οικολογικό πλαίσιο** περιλαμβάνει μεταβλητές του φυσικού περιβάλλοντος όπως οι κλιματολογικές και οι γεωγραφικές συνθήκες, τα χωροταξικά στοιχεία της πόλης, κ.τ.λ. Η πρωτοποριακή προσφορά του Berry (1966, 1971) ήταν η διαπίστωση πως τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος συνδέονται με τον τρόπο επιβίωσης, και στη συνέχεια, πως τα στοιχεία αυτά διαμορφώνουν ψυχολογικές ιδιότητες. Στην έρευνα του Berry διαπιστώθηκε ότι διαμόρφωσαν διαφορετικού τύπου αντιληπτικές δεξιότητες σε Εσκιμώους από ό,τι σε αγρότες της Αφρικής.

Το **κοινωνικό-πολιτιστικό πλαίσιο** αναφέρεται σε στοιχεία που αποτελούν αντικείμενο μελέτης της Κοινωνιολογίας. Το πλαίσιο αυτό αναφέρεται σε θεσμούς της κοινωνίας: το οικονομικό σύστημα, τους πολιτικούς και τους νομικούς θεσμούς, το εκπαιδευτικό σύστημα, τη θρησκεία και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Ο Γερμανός κοινωνιολόγος Toennies (1957) ονόμασε τους αφηρημένους αυτούς θεσμούς «Gesellschaft», διότι αναφέρονται σε αφηρημένες έννοιες - σε κοινωνιολογικές επινοήσεις.

Οι **δεσμοί με άτομα και ομάδες στη μικρή κοινότητα** αναφέρονται στην ποσότητα και την ποιότητα της επικοινωνίας του προσώπου με σημαντικές, για το ίδιο, ομάδες και πρόσωπα στη μικρή κοινότητα, όπως γείτονες, καταστηματάρχες, δασκάλους κ.λπ., και στην ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων στο χώρο της γειτονιάς. Η διαφορά ανάμεσα στην κοινωνία (Gesellschaft) και στην κοινότητα (Gemeinschaft), όπως έχει περιγραφεί από τον Toennies, είναι ότι η κοινωνία αντιπροσωπεύει μια αφηρημένη τεχνητή δομή ενός συνόλου ανθρώπων, ενώ η κοινότητα αναφέρεται στην πραγματική, λειτουργική ζωή του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος. Πρέπει να επισημανθεί εδώ ότι η μελέτη της κοινωνικής επιρροής των κατοίκων της μικρής κοινότητας στο πρόσωπο αποτελεί αντικείμενο της Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Η **οικογένεια** μελετάται ως θεσμός ξεχωριστά από τις άλλες κοινωνικές ομάδες στη μικρή κοινότητα, λόγω της βαρύτητας της επιρροής της στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού.

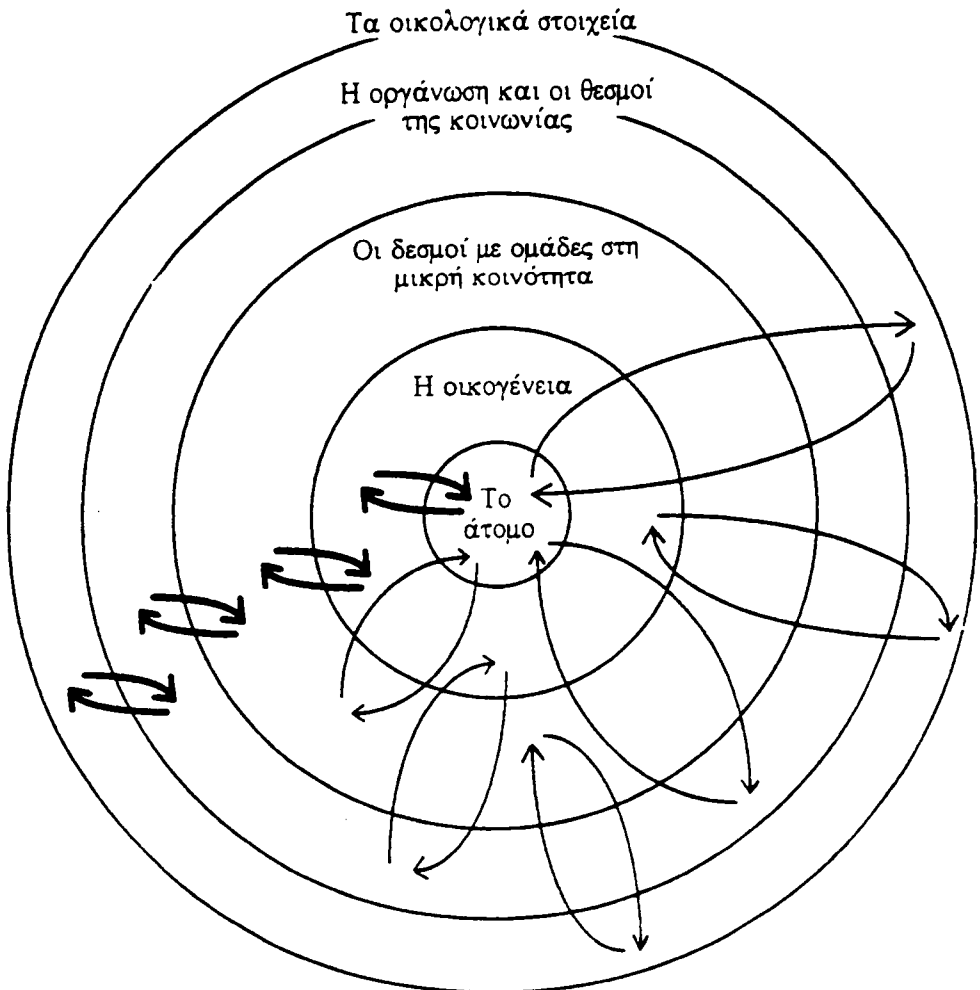
Ο κεντρικός κύκλος συμβολίζει το αντικείμενο της ψυχολογίας, δηλαδή τον «εαυτό» και τις

ψυχολογικές διαστάσεις του, όπως τις στάσεις, την προσωπικότητα, τις γνωστικές διεργασίες, κ.τ.λ.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η αναπαράσταση του μοντέλου με ομόκεντρους κύκλους, υποδηλώνει τον τοπολογικό χαρακτήρα της θεώρησης, όπως περιγράφεται από τη θεώρηση του Lewin (1951). Τα ερωτηματολόγια που κατασκευάζουμε στις έρευνές μας χρησιμοποιούν ομόκεντρους κύκλους και όχι ευθύγραμμες κλί-

μακες. Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε διότι πολλές μεταβλητές του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και του κοινοτικού περιβάλλοντος, μπορούν να συμβολιστούν με κύκλους, για να αναπαραστήσουν την αίσθηση του φυσικού χώρου και του προσωπικού χώρου.

Η χρήση τοπολογικών εννοιών υποδηλώνει, επίσης, ότι οι σχέσεις ανάμεσα στα στοιχεία του μοντέλου δεν είναι αποκλειστικά μονόδρομες κατεύθυνσης, δηλαδή, σχέσεις αιτίου-αιτιατού.

Σχήμα 2

Τοπολογική παράσταση του οικολογικού ψυχολογικού προτύπου (Γεώργας, 1986)

Παρόλο που το μοντέλο υποθέτει ότι τα στοιχεία του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του προσώπου, το πρόσωπο, με τη σειρά του, επηρεάζει τη συμπεριφορά της οικογένειας, της κοινότητας, κ.τ.λ., δηλαδή, η σχέση αυτή είναι αμφίδρομη. Επομένως, το μοντέλο περιλαμβάνει και κάποιες αρχές της Θεωρίας των Γενικών Συστημάτων (von Bertalanffy, 1950).

Η Διαπολιτιστική Ψυχολογία

Η σχέση της Οικολογικής Ψυχολογίας με τη συγκριτική μέθοδο της Διαπολιτιστικής Ψυχολογίας είναι ιδιαίτερα στενή και μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο μεθοδολογικό πλαίσιο για την Κοινωνική Ψυχολογία. Ίσως θα είχε κάποιο ενδιαφέρον μια πρόσφατη δημοσίευση από τον ψυχολόγο Rudmin (1993), ο οποίος υποστηρίζει ότι ο πρώτος διαπολιτιστικός ψυχολόγος πρέπει να θεωρείται ο Πυθαγόρας, διότι «...ήταν ο πρώτος ψυχολόγος που πρέσβευσε την ύπαρξη οικουμενικής ανθρώπινης συμπεριφοράς, αλλά συγχρόνως, επισήμανε ότι οι εκφάνσεις της συμπεριφοράς ποικίλουν ανάλογα με τη μορφή του πολιτισμού της κάθε φυλής» (σ. 4).

Η Οικολογική Ψυχολογία, και πιο συγκεκριμένα, η οικολογική-κοινωνική θεώρηση, παρουσιάζει μια διαφοροποιημένη και συστηματική ανάλυση στοιχείων, τόσο του φυσικού περιβάλλοντος όσο και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η προσέγγιση αυτή είναι συναφής με τους στόχους της Διαπολιτιστικής Ψυχολογίας, που είναι, ουσιαστικά, η μελέτη ψυχολογικών φαινομένων σε διαφορετικά περιβάλλοντα - σε διαφορετικές κοινωνίες ή πολιτισμούς. Κατ'επέκταση δηλαδή, η Διαπολιτιστική Ψυχολογία προσφέρει τη δυνατότητα να διερευνήσει κανείς κατά πόσο διαφοροποιείται κάποιο ψυχολογικό φαινόμενο, π.χ., οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, σε διαφορετικά περιβάλλοντα, ή κατά πόσο υπάρχουν ομοιότητες στη δομή της ψυχολογικής αυτής μεταβλητής σε κάποιο διαφορετικό φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Πρέπει να επισημανθεί στο σημείο αυτό ότι η Διαπολιτιστική Ψυχολογία δεν αποτελεί χωριστό

αντικείμενο της ψυχολογίας, όπως είναι η Κοινωνική Ψυχολογία, η Ψυχολογία της Προσωπικότητας, κ.τ.λ. Η Διαπολιτιστική Ψυχολογία είναι μια μεθοδολογική προσέγγιση με κύριο σκοπό τη διατύπωση νέων θεωριών και τον έλεγχο των ήδη υπάρχουσών θεωριών της ψυχολογίας, και, επίσης, τη διερεύνηση των ομοιοτήτων και των παραλλαγών που διαπιστώνονται σε ψυχολογικές μεταβλητές ατόμων από διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια.

Στα πλαίσια της διαπολιτιστικής μεθοδολογίας, μπορούμε να επανεξετάσουμε ορισμένα επιστημολογικά ζητήματα που απασχόλησαν την ψυχολογία. Είναι γνωστό ότι η νέα επιστήμη της Ψυχολογίας, στο τέλος του 19ου αιώνα, ταύτιστηκε με τις θετικές επιστήμες και υιοθέτησε τις μεθόδους τους. Μια από τις αρχές που υιοθέτησε η Ψυχολογία από τις θετικές επιστήμες ήταν η «αντικειμενικότητα» του παρατηρητή-ερευνητή, τόσο στην παρατήρηση του φαινομένου όσο και στην ερμηνεία του -αρχή που αμφισβητήθηκε τα τελευταία χρόνια από τη Διαπολιτιστική Ψυχολογία και αποτέλεσε ένα κείμενο επιστημολογικό ζήτημα. Η αρχή της *αβεβαιότητας*, ο περίφημος κανόνας του Γερμανού φυσικού Χάϊσενμπεργκ, εξηγεί πώς, κατά την παρατήρηση ενός φαινομένου από τον παρατηρητή-φυσικό, η ίδια η διαδικασία της παρατήρησης ενδέχεται να αλλοιώσει τη φύση του φαινομένου, π.χ., η παρατήρηση ενός ηλεκτρονίου στην τροχιά του με χρησιμοποίηση φωτεινών κυμάτων έχει ως συνέπεια, με την ίδια την ώθηση της ακτίνας, να διαταράσσει την κίνηση του ηλεκτρονίου, καθιστώντας αδύνατη την ακριβή μέτρηση του φαινομένου.

Ανάλογο φαινόμενο είναι γνωστό στην ψυχολογική έρευνα και ελέγχεται με τη μέθοδο των αντισταθμιστικών μέτρων. Ωστόσο, η μέθοδος των αντισταθμιστικών μέτρων δε λαμβάνει υπόψη της το μέγεθος της ενδεχόμενης επίδρασης των πολιτιστικών χαρακτηριστικών του ίδιου του ερευνητή, τόσο στην παρατήρηση όσο και στην ερμηνεία των ψυχολογικών φαινομένων. Ο ψυχολόγος-ερευνητής αποτελεί αναπόσπαστο μέλος και προΐον της πολιτιστικής δυναμικής της κοινωνίας του. Επομένως, τόσο ο προβληματισμός του όσο και η ερμηνεία των φαινομένων επηρεάζονται, μέχρι κάποιο βαθμό, από τις

αξίες και τα πολιτιστικά στοιχεία του πολιτισμού του, με αποτέλεσμα να παραβάλλονται ως «αντικειμενικές» επιστημονικές θεωρίες και ακόμα, ως ερευνητικές υποθέσεις που πρέπει να διερευνηθούν ή να ελεγχθούν. Ένα σημαντικό επιστημολογικό σφάλμα των ψυχολόγων, κυρίως των ψυχολόγων της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής, όπως επισημαίνεται από τη Διαπολιτιστική Ψυχολογία, είναι η γενίκευση φαινομένων σε άλλους πολιτισμούς που παρατηρούνται στο δικό τους πολιτισμό, κατ' αντιστοιχία με τη μεθοδολογία των φυσικών επιστημών. Οι Berry, Rootinga, Segall, και Dasen (1992) περιγράφουν το σφάλμα αυτό ως «επιβεβλημένη -ιτική», να θεωρεί, δηλαδή, ο ερευνητής-ψυχολόγος ως δεδομένο ότι η θεωρία του, το ερωτηματολόγιό του, η ερμηνεία των δεδομένων της έρευνάς του, μεταφέρονται αυτούσια και είναι έγκυρα σε άλλο πολιτισμό - ότι έχει, δηλαδή, οικουμενική ισχύ¹. Ορισμένα κλασικά παραδείγματα από την παραδοσιακή ψυχολογία είναι, π.χ., η ψυχαναλυτική θεωρία του Freud, η θεωρία της γνωστικής ανάπτυξης του Piaget, κ.ά. Η Διαπολιτιστική Ψυχολογία προσπαθεί να προσδιορίσει κατά πόσο είναι οικουμενική μια θεωρία και κατά πόσο υπάρχουν παραλλαγές που οφείλονται σε στοιχεία του πολιτισμού διαφορετικών κοινωνιών.

Η Διαπολιτιστική Ψυχολογία επισημαίνει ένα ακόμη επιστημολογικό προβληματισμό της σύγχρονης ψυχολογίας: κατά πόσο η κοσμοθεωρία του Αριστοτέλη και η επιστημολογική μέθοδος της δύσης είναι η «ορθή» επιστημονική μέθοδος της ψυχολογίας, και αντίθετα, κατά πόσο οι αντιλήψεις ψυχολόγων που προέρχονται από μη-δυτικούς πολιτισμούς είναι «μη-επιστημονικές», «υποανάπτυκτες», «παραδοσιακές», κ.τ.λ., σε αντιδιαστολή με την «εκσυγχρονισμένη» ψυχολογία του δυτικού κόσμου.

Σκοπός των επισημάνσεων αυτών είναι να υπογραμμιστεί ότι η Διαπολιτιστική Ψυχολογία δεν ασχολείται μόνον με μεθοδολογικά θέματα, όπως, π.χ., πώς θα δοθεί το ερωτηματολόγιο σε περισσότερες από μία χώρα, ή πώς να γίνει με σωστό τρόπο η μετάφραση και η προσαρμογή του ερωτηματολογίου σε άλλη γλώσσα αλλά, η διερεύνηση της οικουμενικής ισχύος πλειίστων ψυχολογικών εννοιών και θεωριών.

Είναι ευσώινο φαινόμενο, επομένως, η αυξανόμενη συνεργασία ψυχολόγων από διάφορες χώρες σε έρευνες, σε ανακοινώσεις σε συνέδρια, και σε δημοσιεύσεις τα τελευταία χρόνια. Στο Τέταρτο Πανευρωπαϊκό Συνέδριο Ψυχολογίας (Γεώργας, Μπεζεβέγκης, Χαντζή, Βελλή, Καίλα, & Δημητρίου, 1995), περίπου 10 στα εκατό των ανακοινώσεων και 33 στα εκατό των συμποσίων είχαν κάποια μεθοδολογική ή θεματική συγγένεια με τη Διαπολιτιστική Ψυχολογία. Σε πρόσφατη δημοσίευση στο *Journal of Cross-Cultural Psychology*, περιοδικό της εταιρείας *International Association for Cross-Cultural Psychology*, οι Smith και Ongel (1994) αναλύουν τα επιμέρους αντικείμενα των δημοσιεύσεων στο περιοδικό αυτό μετά το έτος 1970. Οι περισσότερες δημοσιεύσεις είχαν ως αντικείμενο θέματα Κοινωνικής Ψυχολογίας: Η μέση ποσοστιαία τιμή από το 1970 μέχρι το 1993 ήταν 44.2%. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι το ποσοστό αυτό αυξήθηκε, από 36.4% από το 1970 μέχρι 1979 και έφθασε στο 51.5% στη χρονική περίοδο από 1979 μέχρι 1993 αποδεικνύοντας, ότι το γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Ψυχολογίας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Διαπολιτιστική Ψυχολογία. Πρόσφατα με τίτλο «*Social psychology across cultures: Analysis and perspectives*» από τους Smith και Bond (1993).

1. Ο όρος «ημική» και ο όρος «ητική» αναφέρονται σε διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στη Διαπολιτιστική Ψυχολογία. Η «ητική» προσέγγιση υποθέτει ότι μια θεωρία η οποία κατασκευάστηκε σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμό έχει οικουμενική ισχύ. Αντίθετα, η «ημική» προσέγγιση ξεκινά τη μελέτη από συγκεκριμένους πολιτισμούς και διερευνά τα ψυχολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του κάθε πολιτισμού χωριστά. Οι όροι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν αρχικά από τον ανθρωπολόγο Pike (1954, 1967) και αναφέρονται στις γλωσσολογικές έννοιες των φωνητικών συμβόλων (phonetics) των ήχων, δηλαδή, που χρησιμοποιούνται σε όλες τις γλώσσες, ανεξάρτητα από τη νοηματική τους διαφοροποίηση, π.χ., «ομ», και των φωνημάτων (phonemics), ήχων που έχουν συγκεκριμένα νοηματική σημασία σε συγκεκριμένες γλώσσες, π.χ., «συν».

Μελέτες στο πλαίσιο της οικολογικής-κοινωνικής θεώρησης

Στο σημείο αυτό αναφέρονται ορισμένες έρευνες που οι συνεργάτες μου και εγώ έχουμε πραγματοποιήσει χρησιμοποιώντας την οικολογική-κοινωνική θεώρηση, με σκοπό τη μελέτη θεμάτων που αφορούν στην Κοινωνική Ψυχολογία.

Ταξινόμηση χωρών βάσει οικολογικών δεικτών

Σε πρόσφατη μελέτη (Georgas, & Berry, 1995) προσπαθήσαμε να προτείνουμε λύση σε ένα κεντρικό πρόβλημα της Διαπολιτιστικής Ψυχολογίας. Το πρόβλημα αυτό αφορά στην ερμηνεία των ενδεχόμενων διαφορών ή των ομοιοτήτων που διαπιστώνονται σε ψυχολογικές μεταβλητές, σε έρευνες που πραγματοποιούνται σε δύο ή περισσότερες χώρες. Όπως αναμένεται σε τέτοιες πολλαπλές συγκρίσεις, βρίσκονται συχνά διαφορές σε μέσους όρους ψυχολογικών μεταβλητών ανάμεσα σε ορισμένες χώρες, ενώ αντίθετα δε βρίσκονται στατιστικά σημαντικά διαφορές ανάμεσα σε άλλες χώρες. Η περιγραφή αυτή είναι αντίστοιχη ενός οποιουδήποτε πειραματικού σχεδίου, όπου στην προκειμένη περίπτωση οι ανεξάρτητες μεταβλητές αντιπροσωπεύονται από διάφορες χώρες. Η συνήθης ερμηνεία των ευρημάτων αυτών διατυπώνεται από τον ερευνητή ως εξής: «Οι Γερμανοί και οι Έλληνες έχουν μεγαλύτερους μέσους όρους στη μεταβλητή αυτή από ό,τι οι Κινέζοι και οι Ινδοί». Στη συνέχεια, οι συγγραφείς προβαίνουν σε κάποια προσπάθεια ερμηνείας των ευρημάτων, με βάση στοιχεία που γνωρίζουν για τον κάθε πολιτισμό. Η ερμηνεία αυτή, ωστόσο, δε βασίζεται σε συγκεκριμένους κοινωνικές ή πολιτιστικές μεταβλητές, αλλά, αντίθετα, αποτελεί, απλώς, κάποιο αυθαίρετο επαγωγικό συλλογισμό του ερευνητή.

Σε αυτού του είδους την ερμηνευτική προσέγγιση διαπιστώνονται δύο προβλήματα. Πρώτον, ο ερευνητής συγχέει συχνά την έννοια «χώρα» ή «κράτος» ή «κοινωνία» με την έννοια «πολιτισμός». Για παράδειγμα, η Γερμανία και η Αυστρία μπορεί να είναι διαφορετικά κράτη, αλλά υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία στον πολιτισμό

τους. Αντίθετο παράδειγμα είναι ότι το Βέλγιο είναι ένα κράτος, αλλά αποτελείται από δύο πολιτιστικές ομάδες, τους ολλανδόφωνους Φλαμανδούς και τους γαλλόφωνους Βαλώνους.

Το δεύτερο πρόβλημα, το οποίο συνδέεται με το πρώτο, είναι ότι ο ερευνητής προσπαθεί να ερμηνεύσει τις διαφορές ή τις ομοιότητες ανάμεσα σε δύο κοινωνίες-πολιτισμούς, χωρίς να αναφερθεί σε συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτιστικές μεταβλητές της κάθε χώρας.

Σκοπός της έρευνας (Georgas, & Berry, 1995), λοιπόν, ήταν η ανεύρεση κοινωνικών δεικτών, με βάση την οικολογική-κοινωνική θεώρηση, που να μπορούν να προσδιορίσουν ενότητες χωρών με κοινά κοινωνικά στοιχεία, ή, με άλλα λόγια, ενότητες πολιτισμών. Αντίστοιχη προσπάθεια στην Πολιτιστική Ανθρωπολογία ήταν το έργο του Murdock (1945, 1957). Επιλέξαμε δείκτες που να αντιπροσωπεύουν το φυσικό περιβάλλον (μέση θερμοκρασία για κάθε χώρα, ποσό βροχόπτωσης ανά μήνα) και το κοινωνικό περιβάλλον (οικονομικά στοιχεία, εκπαιδευτικά στοιχεία, στοιχεία από τα μέσα επικοινωνίας, θρήσκευμα) από 120 χώρες. Δείξαμε ότι οι χώρες αυτές μπορούν να ταξινομηθούν σε συγκεκριμένες ομάδες ή ενότητες, με βάση τους δείκτες του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος, και σύμφωνα με την οικολογική-κοινωνική θεώρηση.

Κοινωνικοί δείκτες και ψυχολογικές μεταβλητές

Σκοπός δεύτερης έρευνας (Georgas, van de Vijver, & Berry, in press) ήταν η διερεύνηση ενδεχόμενων συναρτήσεων ανάμεσα στους οικολογικούς και κοινωνικούς αυτούς δείκτες και ψυχολογικές μεταβλητές. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν η αναζήτηση δεδομένων από διαπολιτιστικές έρευνες που έγιναν σε μεγάλο αριθμό χωρών. Χρησιμοποιήθηκαν, τελικά, τα δεδομένα από τις έρευνες: α) του Hofstede (1980), ο οποίος μελέτησε αξίες σε 40 περίπου χώρες, β) του Schwartz (1994), ο οποίος μελέτησε αξίες σε 32 περίπου χώρες, γ) του Diener (1996), ο οποίος μελέτησε σε 63 χώρες κατά πόσο το πρόσωπο αισθάνεται ικανοποιημένο με τις συνθήκες της ζωής, και δ) των Smith, Dugan και Trompenaars (1996), οι οποίοι μελέτησαν αξίες

σε 43 χώρες. Βρέθηκαν υψηλές συνάφειες άμεσα στις προαναφερθείσες ψυχολογικές μεταβλητές και συγκεκριμένους κοινωνικούς δείκτες, κυρίως οικονομικού περιεχομένου, και θρησκευματος. Το συμπέρασμα ήταν, λοιπόν, ότι βρέθηκε μια μεθοδολογία που μπορεί να ταξινομήσει χώρες με βάση οικολογικούς και κοινωνικούς δείκτες. Ωστόσο, το πιο σημαντικό είναι ότι βρέθηκαν συγκεκριμένα πολιτιστικά στοιχεία -κοινωνικές και οικολογικές μεταβλητές- που συμμερίζονται συγκεκριμένες ομάδες χωρών, και τα οποία συνδέονται συστηματικά με ψυχολογικές μεταβλητές.

Κοινωνικός εαυτός

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον για τον «κοινωνικό εαυτό», μια έννοια του G. H. Mead (1934) που έχει μελετηθεί από τους Markus και Kitayama (1991), και τον Triandis (1989), και έχει σχέση με ένα επίκαιρο θέμα της διαπολιτιστικής ψυχολογίας -τις ατομικές και συλλογικές αξίες. Υπάρχει, επίσης, έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας (Turner, 1987) λόγω των πρόσφατων εξελίξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και την αυξανόμενη μετανάστευση από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, έχει αναζωπυρωθεί, επίσης, το ενδιαφέρον για την έννοια της χωρικής ταυτότητας (Hall, 1963. Little, 1968. Sommer, 1969). Η Παναγιωτοπούλου (βλ. σχετικό άρθρο στο τεύχος αυτό) μελέτησε την κοινωνική διάσταση της εικόνας του εαυτού, με έμφαση στην ταύτιση του προσώπου με το ρόλο του στις διάφορες κοινωνικές ομάδες όπου ανήκει. Χρησιμοποιήθηκε η διαπολιτιστική μέθοδος, διότι όταν επιλέγονται πρόσωπα που προέρχονται από 15 διαφορετικές κοινωνίες, υπάρχει ευρύτερη διαφοροποίηση της ανεξάρτητης μεταβλητής. Δηλαδή, στην προκείμενη περίπτωση όσον αφορά στο οικολογικό-κοινωνικό περιβάλλον, η διασπορά των σημείων της ανεξάρτητης μεταβλητής είναι πιο ευρεία από ό,τι είναι σε έρευνα που πραγματοποιείται σε μία μόνον κοινωνία.

Επίσης, η διερεύνηση της έννοιας της χωρικής ταυτότητας και της συναφούς έννοιας της αίσθησης του προσωπικού χώρου συνδέεται,

από τους συνεργάτες μου και εμένα, άμεσα με το οικολογικό-κοινωνικό μοντέλο και με τις τοπολογικές έννοιες, που χρησιμοποιούμε στο μοντέλο και στην ψυχομετρική μας προσέγγιση.

Προσωπικός χώρος

Σε άρθρο που περιλαμβάνεται στο τεύχος αυτό, η Χριστακοπούλου έχει μελετήσει πώς ο φυσικός χώρος και ο κοινωνικός χώρος διαμορφώνουν την αίσθηση του προσωπικού χώρου, και συνδέουν το πρόσωπο με το σπίτι του, τη γειτονιά του, το χωριό του, και διαμορφώνουν δεσμούς με τους ανθρώπους στους χώρους αυτών. Τα ευρήματα (Γεώργας, 1994), στο Δήμο Αθηναίων, στην Κεφαλλονιά, και πιο πρόσφατα στη Γενεύη, όπως παρουσιάζονται από τη Γιώτσα, επίσης, στο τεύχος αυτό, ερμηνεύονται από τα οικολογικά-κοινωνικά στοιχεία του μοντέλου.

Κοινωνική αναπαράσταση κοινωνικών ρόλων

Έχουμε μελετήσει με την Χριστακοπούλου (Christakopoulou, Georgas, Poortinga, Goodwin, Angleitner, & Charalambous, 1996) τη διεργασία κατηγοριοποίησης (κοινωνικών αναπαραστάσεων), ατόμων που εκπροσωπούν θεσμούς της κοινωνίας, όπως περιγράφονται στην οικολογικό-κοινωνική θεώρηση. Για παράδειγμα, ο υπουργός και ο δικαστής εκπροσωπούν τους πολιτικούς και νομικούς θεσμούς. Εκπρόσωποι της γειτονιάς με τους οποίους υπάρχει καθημερινή επαφή είναι, π.χ., ο μπακάλης, ο περιπτεράς. Τα αποτελέσματα της έρευνας από τις συγκρίσεις ανάμεσα στην Ελλάδα, Κύπρο, Γερμανία, Αγγλία, και Ολλανδία επιβεβαιώνουν τη σχέση που θεωρητικά προβλέπει το οικολογικό-κοινωνικό μοντέλο, και αποτελούν μια προσφορά στην έννοια της χωρικής ταυτότητας.

Η δομή και η λειτουργία της οικογένειας

Άλλο ερευνητικό πρόγραμμά μας έχει ως στόχο τη μελέτη των ψυχολογικών συνεπειών που έχει η μεταβολή της δομής και της λειτουργίας της ελληνικής οικογένειας, στα πλαίσια

μιας μεταβαλλόμενης κοινωνίας. Έχουμε μελετήσει τις αξίες - κυρίως τις οικογενειακές αξίες-φοιτητών (Γεώργας, 1986β, 1990. Georgas, 1989), μαθητών λυκείου και γυμνασίου και των γονιών τους σε αστικά κέντρα και σε μικρές κοινότητες (Γεώργας, 1990. Georgas, 1991, 1992). Έχουμε, επίσης, πραγματοποιήσει έρευνες με ελληνικές οικογένειες μεταναστών στην Ολλανδία, στη Γερμανία και στον Καναδά (Georgas, 1989. Georgas, Berry, Shaw, Christakopoulou, & Mylonas, 1996), αλλά και με παλιννοστούντες μαθητές από ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία και, επίσης, Βορειοηπειρώτες και Πόντιους (Γεώργας & Παπαστυλιανού, 1993, 1994. Georgas 1993. Georgas & Papastyliaou, 1994, 1996). Έχουμε μελετήσει τις αξίες παιδιών μικτών γάμων στην Ελλάδα (Georgas & Kalantzi-Azizi, 1992). Έχουμε μελετήσει, επίσης, τις αξίες των Ελλήνων από την οπτική γωνία της Διαπολιτιστικής Ψυχολογίας (Γεώργας, Χριστακοπούλου, Μυλωνάς & Schwartz, 1992. Triandis, Bontempo, Betancourt, Bond, Leung, Brenes, Georgas, Hui, Marin, Setiadi, Sinha, Verma, Spangenberg, Tousard, & de Montmollin, 1986) συγκρίνοντας έτσι τις αξίες μας με αυτές άλλων κοινωνιών.

Έχουν μελετηθεί και άλλες διαστάσεις της οικογένειας, π.χ., τη συναισθηματική απόσταση ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, χρησιμοποιώντας τις τοπολογικές έννοιες του μοντέλου. Οι μελέτες αυτές έχουν πραγματοποιηθεί με συνεργάτες στην Κύπρο, τη Γερμανία, Αγγλία, και Ολλανδία (Georgas, Christakopoulou, Poortinga, Goodwin, Angleitner, & Charalambous, 1997). Στη δεύτερη φάση, το ερευνητικό αυτό πρόγραμμα θα επεκταθεί σε περίπου 20 χώρες από τις πέντε ηπείρους.

Έχουμε μελετήσει στοιχεία της δομής και της λειτουργίας της ελληνικής οικογένειας (Georgas, 1992). Πρέπει να επισημάνω ότι η μελέτη ψυχολογικών διαστάσεων της οικογένειας ενδιαφέρει, κυρίως, την Κλινική Ψυχολογία και την Ψυχιατρική. Η οικογένεια, ως θεσμός, μελετάται κυρίως από την κοινωνιολογία. Η δική μας προσέγγιση είναι της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Η παραδοσιακή Κοινωνική Ψυχολογία δεν έχει ενδιαφερθεί ουσιαστικά για την κοινωνική αυτή ομάδα. Μόνον τα τελευταία χρόνια παρατηρεί-

ται κάποιο ερευνητικό ενδιαφέρον από κοινωνικούς ψυχολόγους. Το άρθρο στο τεύχος αυτό της Παπαδήμου παρουσιάζει τα πρώτα ευρήματα μιας πανελλήνιας έρευνας με αντικείμενο τη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας, και τη σχέση τους με ψυχολογικές διαστάσεις της προσωπικότητας του προσώπου.

Σε όλες τις μελέτες αυτές, η ερμηνεία των ευρημάτων επιχειρείται με βάση το οικολογικό-κοινωνικό μοντέλο.

Συμπεράσματα

Παρουσιάστηκε διαγραμματικά η θεματική της διαπολιτιστικής μεθοδολογίας, ενός κλάδου της Ψυχολογίας που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια αλματώδη ανάπτυξη. Σκοπός της εισήγησης ήταν να εξηγήσει πόσο η συγκριτική μεθοδολογία και η οικολογική-κοινωνική θεώρηση μπορούν να συνεισφέρουν στην εξεύρεση πληρέστερων απαντήσεων που απασχόλησαν και απασχολούν την Κοινωνική Ψυχολογία και την Ψυχολογία γενικότερα.

Βιβλιογραφία

- Barker, R. G. (1968). *Ecological psychology*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Barker, R. G. (1987). Prospecting in environmental psychology. Oskaloosa revisited. In D. Stokols & I. Altman (Eds.), *Handbook of environmental psychology* (Vol. 2, pp.1413-32). Chichester, UK: Wiley.
- Berry, J. W. (1966). Temne and Eskimo perceptual skills. *International Journal of Psychology*, 1, 207-229.
- Berry, J. W. (1971). Ecological and cultural factors in spatial perceptual development. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 3, 324-336.
- Berry, J. W. (1975). An ecological approach to cross-cultural psychology. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 30, 51-84.
- Berry, J. W. (1976). *Human ecology and cognitive style: Comparative studies in cultural and*

- psychological adaptation*. New York: Wiley.
- Berry, J. W. (1979). A cultural ecology of social behavior. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology*. New York: Academic.
- Berry, J. W. (1980). Ecological analyses for cross-cultural psychology. In N. Warren (Ed.), *Studies in cross-cultural psychology*. London: Academic.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (1992). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. New York: Cambridge University Press.
- Brunswik, E. (1955). Representative design and probabilistic theory. *Psychological Review*, 62, 192-217.
- Canter, D., Jesuino, J. C., Sozka, L., & Stephenson, G. M. (Eds.). (1987). *Environmental social psychology*. London: Kluwer.
- Christakopoulou, S., Georgas, J., Poortinga, Y. A., Goodwin, R., Angleitner, A., & Charalambous, N. (in press). *Searching for similarities in the psychological structure of social bonds*.
- Cronbach, L. J. (1957). Two disciplines of scientific psychology. *American Psychologist*, 12, 671-684.
- Γεώργας, Δ. (1986α). Οικολογική Ψυχολογία: Ελληνική πραγματικότητα. *Νέα Παιδεία*, 39, 53-71 και 40, 49-65.
- Γεώργας Δ. (1986β). Οι οικογενειακές αξίες των φοιτητών. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 61, 3-29.
- Γεώργας, Δ. (1990). Οικογενειακές αξίες στη σύγχρονη εποχή. Στο Α. Καλαντζή-Αζίζι & Ν. Παρίση (Επιμ. Έκδ.), *Οικογένεια: Ψυχοκοινωνικές-ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις* (σ. 17-41). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεώργας, Δ. (1994). Ο πολίτης -οι ενώσεις πολιτών- ευρύτερες συσπειρώσεις: Ο άνθρωπος και ο προσωπικός του χώρος. Στο *Πρακτικά Συνεδρίου: Προς το νέο χάρτη της Αθήνας* (σ. 225-232). Αθήνα: Δήμος Αθηναίων.
- Γεώργας, Δ., Μπεζεβέγκης, Η., Χαντζή, Α., Βελλή, Θ., Καϊλα, Μ., & Δημητρίου, Α. (1995). The IV European Congress of Psychology: Ένας απολογισμός. *Ψυχολογία*, 2, 226-233.
- Γεώργας, Δ., & Παπαστυλιανού, Ν. (1993). *Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα: Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.
- Γεώργας, Δ., & Παπαστυλιανού, Α. (1994). *Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα: Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής. Στο Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε αλλοδαπούς μαθητές* (σ. 59-78). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Γεώργας, Δ., Χριστακοπούλου, Σ., Μυλωνάς, Κ., & Schwartz, S. (1992). Οικουμενικές αξίες: Ελληνική πραγματικότητα. *Ψυχολογικά Θέματα*, 5, 7-25.
- Diener, E. (1996). Subjective well-being in cross-cultural perspective. In H. Grad, A. Blanco, & J. Georgas (Eds.), *Key issues in cross-cultural psychology* (pp. 319-330). Lisse, The Netherlands: Swets & Zeitlinger.
- Georgas, J. (1988). An ecological and social cross-cultural model: The case of Greece. In J. W. Berry, S. H. Irvine, & E. B. Hunt (Eds.), *Indigenous cognition: Functioning in cultural context* (pp. 105-123). Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Georgas, J. (1989). Changing family values in Greece: From collectivist to individualist. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20, 80-91.
- Georgas, J. (1991). Intra-family acculturation of values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 22, 445-457.
- Georgas, J. (1992, July). The relationship of family structure to allocentric and idiocentric orientation. In U. Kim (Chair), *Culture and self: Social and applied issues*. Symposium conducted at the XIth Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology, Liege, Belgium.
- Georgas, J. (1993). An ecological-social model for indigenous psychology: The example of Greece. In U. Kim & J. W. Berry (Eds.), *Indigenous psychologies: Theory, method & experience in cultural context* (pp. 56-78). Beverly Hills, CA: Sage.

- Georgas, J., & Berry, J. W. (1995). An ecocultural taxonomy for cross-cultural psychology. *Cross-Cultural Research*, 29, 121-157.
- Georgas, J., Berry, J. W., Shaw, A., Christakopoulou, S., & Mylonas, K. (1996). Acculturation of Greek family values. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27, 329-338.
- Georgas, J., Christakopoulou, S., Poortinga, Y. A., Goodwin, R., Angleitner, A., & Charalambous, N. (1997). The relationship of family bonds to family structure and function across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28, 303-320.
- Georgas, J., & Kalantzi-Azizi, A. (1992). Value acculturation and response tendencies of biethnic adolescents. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 23, 228-239.
- Georgas, J., & Papastilianou, D. (1994). The effect of time on stereotypes: Acculturation of children of returning immigrants to Greece. In A. M. Bouvy, F. J. R. van de Vijver, P. Boski, & P. Schmitz (Eds.), *Journeys into cross-cultural psychology* (pp. 158-166). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Georgas, J., & Papastilianou, D. (1996). Acculturation and ethnic identity: The remigration of ethnic Greeks to Greece. In H. Grad., A. Blanco, & J. Georgas, *Key issues in cross-cultural psychology* (pp. 114-128). Lisse, The Netherlands: Swets & Zeitlinger.
- Georgas, J., van de Vijver, F. J. R., & Berry, J. (in press). *Ecosocial indicators and psychological variables in cross-cultural research*.
- Haeckl, E. (1866). *Generelle Morphologie der Organismen* (Bd. I und Bd. II). Berlin: Allgemeine Entwicklungsgeschichte der Organismen.
- Hall, E.T. (1963). A system for the notation of proxemic behavior. *American Anthropologist*, 65, 103-126.
- Hewstone, M., Stroebe, W., & Stephenson, G. M. (Eds.). (1996). *Introduction to social psychology* (2nd ed.). Oxford: Blackwell.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Kardiner, A. (1945). *The psychological frontiers of society*. New York: Columbia University Press.
- Lewin, K. (1951). *Field theory and social science*. New York: Harper.
- Linton, R. (1959). The natural history of the family. In R. N. Anshen (Ed.), *The family: Its functions and destiny*. New York: Harper.
- Little, K. B. (1968). Cultural variations in social schemata. *Journal of Personality and Social Psychology*, 10, 1-7.
- Lorenz, K. (1952). *King Solomon's ring*. London: Methuen.
- Markus, H., & Kitayama, S. (1991). Culture and self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Murdock, G. P. (1945). The common denominator of cultures. In R. Linton (Ed.), *The science of man in the world crisis*. New York: Columbia University Press.
- Murdock, G. P. (1957). World ethnographic sample. *American Anthropologist*, 59, 664-687.
- Neisser, U. (1976). *Cognition and reality. Principles and implications of cognitive psychology*. San Francisco: Freeman.
- Pike, K. L. (1954). Emic and etic standpoints for the description of behavior. In K. L. Pike (Ed.), *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior* (Pt. 1, pp. 8-28). Glendale, CA: Summer Institute of Linguistics.
- Pike, K. L. (1967). *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior*. The Hague, The Netherlands: Mouton.
- Rudmin, F. W. (1993). Pythagoras: The first cross-cultural psychologist. *Cross-Cultural Psychology Bulletin*, 27, 4-5.
- Saegert, S., & Winkel, G. (1990). Environmental psychology. *Annual Review of Psychology*, 41, 441-478.
- Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism / collectivism: New cultural dimensions of values. In U. Kim, H. C. Triandis, C.

- Kagitcibasi, S.-C. Choi, & G. Yoon (Eds.), *Individualism and collectivism* (pp. 85-122). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Smith, P. B., & Bond, M. H. (1993). *Social psychology across cultures: Analysis and perspectives*. Needham, MA: Allyn & Bacon.
- Smith, P. B., & Ongel, U. (1994). Who are we and where are we going: JCCP approaches its 100th issue. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 25, 25-53.
- Smith, P. B., Dugan, P. B., & Trompenaars, F. (1996). National culture and the values of organizational employees. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27, 231-264.
- Sommer, R. (1969). *Personal space: The behavioral basis of design*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Tinbergen, N. (1951). *The study of instinct*. Oxford: Clarendon.
- Toennies, F. (1957). Gemeinschaft & Gesellschaft. In T. Parsons, E. Shils, K. Naegle, & J. Pitts (Eds.), *Theories of society* (Vol. 1, pp. 191-201). Glencoe, UK: Free Press.
- Triandis, H. C. (1989). Self and social behavior in differing cultural context. *Psychological Review*, 96, 269-289.
- Triandis, H. C., Bontempo, R., Betancourt, H., Bond, M., Leung, K., Brenes, A., Georgas, J., Hui, C. H., Marin, G., Setiadi, B., Sinha, J. B. P., Verma, J., Spangenberg, J., Tousard, H., & de Montmollin, G. (1986). The measurement of the etic aspects of individualism and collectivism across cultures. *Australian Journal of Psychology*, 38, 257-267.
- Turner, J. C. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- von Bertalanffy, L. (1950). The theory of open systems in physics and biology. *Science*, 111, 23-28.
- Whiting, B. (Ed.) (1963). *Six cultures: Studies in child rearing*. New York: Wiley.
- Whiting, J. W. M., & Child, I. L. (1953). *Child training and personality*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Whiting, B., & Whiting, J. W. M. (1975). *Children of six cultures: A psycho-cultural analysis*. Cambridge, MA: Harvard.

An ecological model for social psychology

JAMES GEORGAS

The University of Athens, Greece

ABSTRACT

This paper argues that social psychology is concerned almost exclusively with the experimental study of psychological variables and ignores the issue which presumably defines its identity as part of psychology, i.e., the social framework -the environment. The purpose of the paper is: Firstly, to emphasize some problems in the definition and measurement of the concept of environment, as it is approached in psychology; secondly, to describe a model of ecological psychology, an ecological-social model, which can be useful in social psychology; thirdly, to explain the relationship of ecological psychology with cross-cultural psychology and to analyze how this comparative method can be useful in social psychology; and fourthly, to describe some studies which my associates and I have conducted which are based on the ecological-social model.

Key words: Cross-cultural psychology, ecological psychology, social psychology.

Address: James Georgas, Department of Psychology, Faculty of Philosophy, Panepistimiopolis, University of Athens, Ilissia, 15784 Athens, Greece. Tel.: *30-1-7277524, Fax: *30-1-7277534. E-mail: dgeorgas@atlas.uoa.ariadne-t.gr